

*Лисеюк А. М.,
orcid.org/0000-0002-9026-1188
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст 5 центру
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

*Очеретний М. В.,
orcid.org/0000-0001-7732-7560
аспірант
Національної академії Служби безпеки України,
начальник центру
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню нормативно-правового регулювання судової експертизи в контексті адміністративно-правового забезпечення.

Проаналізовано й вивчено специфіку базових категорій «судова експертиза» й «адміністративно-правове регулювання».

Схарактеризовано адміністративно-процесуальне регулювання здійснення відповідних експертиз і наголошено на необхідності комплексного дослідження проблематики.

На основі вивчених нормативно-правових актів адміністративної сфери й окремих наукових поглядів щодо здійснення судових експертиз було визначено особливості судової експертизи як відповідного об'єкта адміністративно-правового регулювання та запропоновано визначення поняття адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз як комплекс державного, правового впливу на адміністративні правовідносини з метою реалізації проведення судових експертиз, які виконуються відповідно до законодавства України з використанням адміністративно-правових засобів. Обґрунтовано практичне застосування судових експертиз в адміністративному судочинстві. Зосереджено увагу на такому проблемному аспекті правового забезпечення судово-експертної діяльності, як відсутність в адміністративно-процесуальному праві норм, що закріплюють процедури проведення судових експертиз. Здійснено порівняльну характеристику вітчизняної практики нормативного забезпечення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності з позитивним досвідом зарубіжних країн у цій сфері. Сформульовано перспективні напрями й вектори реформування адміністративного законодавства в галузі судових експертиз в Україні відповідно до сучасних умов міжнародного співробітництва й з урахуванням міжнародної практики.

Серед визначених напрямів роботи – поява нових видів експертиз, що зумовлюється стрімким науковим і технічним розвитком і більшим застосуванням спеціальних знань; закріплення чіткіших норм адміністративно-процесуального регулювання; закріплення на законодавчому рівні поняття «експертна послуга».

Ключові слова: судова експертиза, адміністративно-правове регулювання, адміністративне судочинство, об'єкти експертизи.

Постановка проблеми. Аналіз судової та слідчої практики дає підстави для аргументації наукової позиції щодо низького рівня науково-технічного забезпечення судочинства України. Це спричинено відсутністю в адміністративно-процесуальному праві норм, які закріплюють процедури проведення судових експертиз, що безпосередньо впливає на розвиток та ефективність їх забезпечення та функціонування.

Згідно зі ст. 3 Конституції України «<...> людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. З метою реалізації такої норми необхідно відзначити, що проведення судово-експертної діяльності повинно здійснюватися без порушення прав і свобод людини, що тягне за собою велике значення регулювання такої діяльності адміністративно-процесуальними актами.

У сучасних умовах питання реформування вітчизняного законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних норм набуває неабиякої актуальності, оскільки наша держава й суспільство зазнає змін в економічних, політичних, соціальних та інших сферах.

Стан дослідження проблеми. Основоположні аспекти судово-експертної діяльності, її правового забезпечення та особливо адміністративно-правового регулювання знайшли відповідне відбиття в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Тож певні аспекти адміністративного регулювання судових експертиз були розглянуті такими вченими: В.Б. Аверянов, І.А. Алієв, В.В. Архіпов, Ю.В. Битяк, Є.Ф. Буринський, В.К. Гіжевський, Г.Л. Грановський, М.М. Зюскін, П.В. Діхтієвський, К.І. Клименко, Т.О. Коломоєць, Л.К. Литвиненко, А.В. Малько, В.М. Махов, В.Ф. Орлов, С.В. Петков, З.М. Соколовський, В.Д. Сущенко, С.І. Тихенко, Б.І. Шевченко, О.Р. Шляхов та інші. Проте деякі аспекти адміністративно-правового забезпечення судових експертиз наразі так і залишилися нерозкритими, що й підтверджує актуальність дослідження, особливо в сучасних умовах міжнародного співробітництва.

Передусім проблематику розглядали такі фахівці, як Е.Б. Сімаков-Єфреман – досліджував питання реформування

законодавства України у сфері судової експертизи; Ю.М. Грошевий – займався розвитком питання правової експертизи; М.Л. Цимбал – аналізував питання системи судових експертних установ та їх реформування.

Таким чином, ураховуючи велику кількість вчених, що досліджували питання адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз, констатуємо, що в науковій сфері не міститься точного й комплексного дослідження проблематики.

Мета й завдання дослідження полягають у вивченні нормативно-правових актів адміністративної сфери, окремих наукових поглядів щодо здійснення судових експертиз, визначення їх оцінки, виявлення проблемних питань під час адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз і шляхів їх вдосконалення.

Реалізація зазначеної мети передбачає виконання таких *завдань*: виокремлення специфіки й особливостей судової експертизи як відповідного об'єкта адміністративно-правового регулювання; з'ясування проблемних аспектів і колізійних моментів правового забезпечення; вивчення позитивного зарубіжного досвіду застосування адміністративно-правового забезпечення судових експертиз і виокремлення перспективних напрямів реформування вітчизняного законодавства з урахуванням міжнародної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком в Україні адміністративного судочинства виникає велика необхідність у проведенні судових експертиз для збирання доказів і створення відповідної бази в адміністративних провадженнях, спорах, вирішення яких належить адміністративним судам. Досить важливим розширенням нормативної бази проведення судових експертиз в адміністративних провадженнях стало прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [2], який врегулює безпосередньо процес знаходження доказів та їх використання в адміністративному судочинстві. У КАСУ досить детально прописано регламентацію порядку проведення експертизи, а саме: процедура здійснення операцій щодо об'єкта судової експертизи, їх послідовність; специфіка предмета експертизи й методи, що використовуються експертами. Також є окремі процедури, для яких створені методичні матеріали, що містять інформативний характер, а в цілому вони залишаються специфічними й належать більше до сфери спеціальних знань.

У зв'язку з вищевикладеним і відповідно до Закону України «Про судову експертизу» категорія «судова експертиза» – це «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів із метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [3].

Проведення експертом аналізу об'єктів, що були надані, встановлення фактичних даних, з'ясування обставин, які мають значення в адміністративному правопорушенні, проведення будь-яких експертиз щодо різних об'єктів становить сутність судової експертизи адміністративних проваджень.

Сучасний стан дає підстави для аргументації думки про те, що наразі важливе створення ефективних передумов розвитку економічних відносин нашої держави, а це своєю чергою вимагає сучасного аналізу адміністративно-правового регулювання судових експертиз. Значним в цьому є розуміння поняття «адміністративно-процесуальне регулювання».

Так, на думку В.Д. Ткаченка, таке регулювання полягає в наявності двох рівнів: нормативного й індивідуального [4, с. 404–405]. Своєю чергою В.В. Галушко виділяє такі проблемні ознаки адміністративного регулювання: «упорядкований та організаційний характер (здійснюється певними засобами), наявний цілеспрямований характер (виступає певним регулятором адміністративних відносин), забезпечується методами впливу на суб'єктів адміністративного права тощо» [5, с. 117–118].

У вищезгаданих працях також звертається увага на об'єкт адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз і визначається саме «право фізичних та юридичних осіб на проведення законної, незалежної, об'єктивної та повної судової експертизи на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини юридичної справи, а також діяльність публічної адміністрації стосовно особливостей проведення адміністративно-деліктної експертизи, адміністративно-процедурної експертизи й експертизи у справах адміністративного судочинства» [6, с. 240]. Велика кількість вчених наголошує на ототожненні об'єкта адміністративно-правового регулювання з об'єктом адміністративних правовідносин [7, с. 13]. Таке твердження випливає з того, що об'єкт адміністративно-правових відносин є тим, на що спрямовуються інтереси суб'єктів, у зв'язку із чим вони вступають у такі правовідносини, тому що між ними існує нерозривний зв'язок. Також об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні блага, які є публічними цінностями, здійснення дій суб'єктами публічного управління [8, с. 234].

Аналізуючи вищезазначене, стверджуємо, що в наукових працях існує як тотожне розуміння адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз, так і протилежне, адже кожна з них по-своєму розкриває та показує сутність правового регулювання. Нині сталим визначенням у науковій літературі є наявність у загальних нормах адміністративного права регулятивного значення, що розповсюджується на всі галузі права, а особлива частина адміністративного права містить норми, які регулюють суспільні відносини окремих галузей, а саме адміністративно-політичну, економічну, соціальну, культурну тощо [9, с. 19].

Отже, можемо визначити, що під поняттям адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз необхідно розуміти комплекс державного правового впливу на адміністративні правовідносини з метою реалізації проведення судових експертиз, які виконуються відповідно до законодавства України, з використанням адміністративно-правових засобів.

Своєю чергою не потрібно забувати думку В.Б. Авер'янова, який вважає, що «під час здійснення сучасної оцінки предмета адміністративного регулювання така галузь покликана регулювати як управлінські відносини між публічно-владними суб'єктами, так і підвладні керовані об'єкти». «Натомість значно вагомніше суспільне призначення адміністративного права полягає в іншому: регулюванні численних відносин, що складаються в ході різноманітної діяльності згаданих суб'єктів щодо забезпечення ефективної реалізації належним приватним особам прав та охоронюваних законом інтересів (так само, до речі, як і для виконання покладених на них законом обов'язків), а в разі порушення цих прав та інтересів також їх захисту як у позасудовому (адміністративному), так і судовому (через адміністративну юстицію) порядку» [10, с. 13].

Уважаємо, що адміністративно-правове регулювання судових експертиз являє собою систему, яка містить суспільні відносини, що своєю чергою визначаються сукупністю різноманітних юридичних засобів за допомогою норм адміністративного права, відіграють важливу роль в упорядкуванні таких правовідносин і характеризуються наявністю специфічних ознак, які не притаманні іншим видам управління, що упорядковують важливі соціальні відносини в такій галузі.

В.М. Грашук зазначав, що «сфера адміністративно-процесуального регулювання судових експертиз являє законодавство, що регламентує проведення судової експертизи України, і містить сукупність норм, які знаходяться в різних нормативно-правових актах різної юридичної сили». Таку систему норм він поділяє на рівні:

«1) загальні нормативно-правові акти (норми, що визначають питання правового статусу судового експерта й у цілому здійснення судової експертизи в адміністративних провадженнях);

2) процесуальні або галузеві нормативно-правові акти (такі норми регулюють процедурні або процесуальні питання під час проведення судових експертиз);

3) відомчі нормативно-правові акти (норми, за якими визначається правовий статус експерта, особливості його діяльності);

4) спеціальні нормативно-правові акти, які адресовані здійсненню різних видів судових експертиз адміністративних правопорушень» [11, с. 41].

Однак потрібно повернутись до вищезгаданого Закону України «Про судову експертизу», оскільки він є одним з основних нормативних актів, і зазначити, що він регулює здійснення судових експертиз незалежно від сфери здійснення правопорушення чи злочину. Окрім цього, законом здійснюється регулювання діяльності судових експертів у зв'язку з тим, що Конституцією України закріплено тезу, що виключно закони визначають «судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організацію та діяльність прокуратури <...>» [1].

Під час детального вивчення проблематики не потрібно забувати про розгляд зарубіжного досвіду регулювання судово-експертної діяльності й не ігнорувати вітчизняну модель організації адміністративного регулювання судових експертиз. «Прагнучи до забезпечення максимальної неупередженості й незалежності судових експертиз, заслуговує на підтримку позиція, що відомча приналежність судових експертів не має вирішального значення за їх призначення для провадження судової експертизи в адміністративному судочинстві зокрема, і в адміністративному процесі взагалі» [12, с. 450]. Для цього існує необхідність удосконалення адміністративно-процесуального регулювання організаційних форм судової експертизи й поглиблення здійснення незалежної судової експертизи.

Аналізуючи зарубіжний досвід у такій сфері, потрібно відзначити такі країни, що мають досить високий позитивний розвиток здійснення адміністративного регулювання проведення експертиз. Так, у Франції та Англії створена спеціальна експертно-криміналістична служба, яка належить до поліцейських формувань. Проте в Республіці Білорусь і дотепер немає жодного нормативно-правового акту, що характеризував би здійснення судово-експертної діяльності.

Висновки. Ураховуючи викладене, зазначимо, що перспективними напрямками реформування вітчизняного адміністративного законодавства є ведення судово-експертної діяльності в адміністративному процесі, що й дотепер переживає новий етап розвитку у зв'язку з новітніми досягненнями науки й техніки. Окрім цього, судові експерти в інтересах судової практики повинні швидко реагувати на появу нових наукових засобів, технічних спеціальних знань і швидке їх застосування в доказуванні. Ефективне адміністративно-процесуальне регулювання судових експертиз дасть більшу можливість для розширення доказової бази в адміністративно-судовому й адміністративно-деліктному процесі.

Необхідно зазначити, що поняття судової експертизи в адміністративному процесі має не тільки теоретичний характер, а й практичний, оскільки проведення судових експертиз неодноразово відбувалося при вирішенні адміністративних справ.

Аналіз зарубіжної практики дає підстави для твердження, що в більшості країн Європи адміністративно-процесуальне регулювання судових експертиз здійснюється аналогічно з Україною, що може свідчити про досить високий рівень регулювання нашої держави.

Таким чином, проаналізувавши чинні нормативно-правові акти й вивчивши наукові погляди щодо адміністративно-правового регулювання, визначено напрями й вектори реформування, а саме:

– поява нових видів експертиз, що зумовлюється стрімким науковим і технічним розвитком і більшим застосуванням спеціальних знань;

– закріплення чіткіших норм адміністративно-процесуального регулювання у зв'язку з тим, що експертна діяльність у сфері виходить за її межі й застосовує процесуальні норми інших нормативно-правових актів, які не входять до компетенції адміністративно-процесуального регулювання та, відповідно, мають посилальний характер;

– закріплення на законодавчому рівні поняття «експертна послуга», тобто надання необхідного висновку експерта стосовно об'єкта, заснованого на спеціальних знаннях.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2021).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2747-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2021).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII (з останніми змінами та доповненнями) / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
4. Загальна теорія держави та права / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. Харків : Право, 2002. 427 с.
5. Галуцько В.В. Теорія держави та права : конспект лекцій / за заг. ред. В.К. Шкарупи. Херсон : «ВАТ ХМД», 2008. 280 с.
6. Олійник О.О. Судово-експертна діяльність, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). С. 237–241.
7. Галуцько В.В., Тополя Р.В., Єшук О.М., Саунін Р.Д. Адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів : монографія. Херсон, 2015. 180 с.
8. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Київ : Істина, 2010. 362 с.
9. Гончарук С.Т. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ, 2000. 240 с.

10. Авер'янов В.Б. Не керувати людиною служити їй. *Віче*. 2005. № 4 (157). С. 10–15.
11. Гарашук В.М. Проблеми законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М.С. Бокаріуса, м. Харків, 18–19 квітня 2019 р. Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 40–42.
12. Романенко Л.М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444–452.

Lyseiuk A., Ocheretnyi M. Administrative and legal regulation of forensic expertise in Ukraine

The article is devoted to the study of legal regulation of forensic expertise in the context of administrative and legal support.

The specifics of the basic categories “forensic expertise” and “administrative and legal regulation” are analyzed and studied.

The administrative-procedural regulation of the relevant examinations is characterized and the need for a comprehensive study of this issue is emphasized.

Based on the studied normative and legal acts of the administrative sphere and some particular scientific views on the implementation of forensic expertise, the peculiarities of forensic expertise as a relevant object of administrative and legal regulation were defined

and the definition of the administrative-procedural regulation of forensic expertise was proposed – a complex of state, legal measures of influence on administrative legal relations aimed at realization of carrying out forensic expertise, which are conducted in accordance with the legislation of Ukraine and with the use of administrative and legal means.

The practical application of forensic expertise in administrative proceedings is substantiated.

Attention is focused on such a problematic aspect of the legal support of forensic activities as the lack of rules in administrative procedure that establish procedures for forensic expertise.

A comparative description of the domestic practice of regulatory support of administrative and legal regulation of forensic activities with the positive experience of foreign countries in this area is presented.

Perspective directions and vectors of reforming administrative legislation in the field of forensic expertise in Ukraine in accordance with modern conditions of international cooperation and taking into account international practice are formulated.

The following areas of work were defined: emergence of new types of expertise, due to the rapid scientific and technical development and wider use of special knowledge; establishing clearer norms of administrative-procedural regulation; consolidation at the legislative level of the concept of “expert service”.

Key words: forensic examination, administrative and legal regulation, administrative proceedings, objects of examination.